

AKADÉMIAI KIADÓ

Egy középső vaskori leletegyüttes Mezőzomborról, Északkelet-Magyarországról

Archaeologiai Értesítő

146 (2021) 93–106

DOI:

10.1556/0208.2021.00003

© 2021 A szerző(k)

Mogyorós Péter^{1*} – Bakos Gábor²

¹ Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK, Régészettudományi Intézet;
1088 Budapest, Múzeum körút 4/B

² Herman Ottó Múzeum; 3529 Miskolc, Görgey Artúr u. 28.;
e-mail: bg.gp.ko@gmail.com

Kézirat beérkezett: 2021. május 7. • Kézirat elfogadva: 2021. május 19.

KÖZLEMÉNY

ABSZTRAKT

E cikkben egy 2018 őszén, Mezőzombor-Békás-érről előkerült bronztárgyakból és borostyángyöngyökből álló együttes kerül bemutatásra. A leletípusok tipokronológiai elemzése alapján, a Kr. e. 7. század 2. felére és a Kr. e. 6. század elejére keltezhető. A különféle tárgyak analógiái arra utalnak, hogy ékszereként, a ruházat dekorálására szolgáltak, az egyes leleteken látható viseleti nyomok alapján nem eltemetésre készítették az együttes elemeit. Eredeti kontextusuk bizonytalan, de valószínűsíthető, hogy egy temetkezés mellékleteiként kerültek a föld alá.

KULCSSZAVAK

középső vaskor, Vekerzug-kultúra, leletegyüttes, Mezőzombor-Békás-ér

ABSTRACT

In this article an assemblage made out of bronze and amber finds, that had been found in the autumn of 2018 in Mezőzombor-Békás-ér is going to be presented. The chronological analysis of the finds shows, that the assemblage can be dated to the second half of the 7th century BC and the first half of the 6th century BC. According to their analogies each type of objects in the assemblage can be interpreted as jewellery or clothing decorations. Judging by the signs of wear on the finds we can assume that originally these were not made to be buried. The original context of the objects is uncertain – however it is probable that the artefacts belonged to a burial.

KEYWORDS

Middle Iron Age, Vekerzug culture, assemblage of finds, Mezőzombor-Békás-ér

BEVEZETÉS, A LELETEGYÜTTES FELFEDEZÉSE

2018 novemberében az észak-alföldi, Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Mezőzombor-Békás-ér lelőhelyről egy bronztárgyakból és borostyángyöngyökből álló, középső vaskori együttes került elő (1. kép). A felfedezés azt követően történt, hogy a miskolci civil fémkeresős együttműködés önkéntesei közül Molnár László és Győri Károly egy, a területen talált kis bronzpityke miatt felkeresték Bakos Gábort a miskolci Herman Ottó Múzeumban.

A leletmentés során először a tárgyak szóródási körzetét kellett lokalizálni, ez körülbelül 5 m² területet érintett. Ezt követte a leletek kiemelése, amivel együtt járt a talaj folyamatos nyesése egészen a szántási szint aljáig, ahonnan már nem jött elő több fémlelet. A tárgyak 0–25 cm közti relatív mélységből, több szinten szóródtak, kizárólag a szántott talajrétegben. Régészetiileg értelmezhető beásás nyomát nem lehetett megfigyelni.

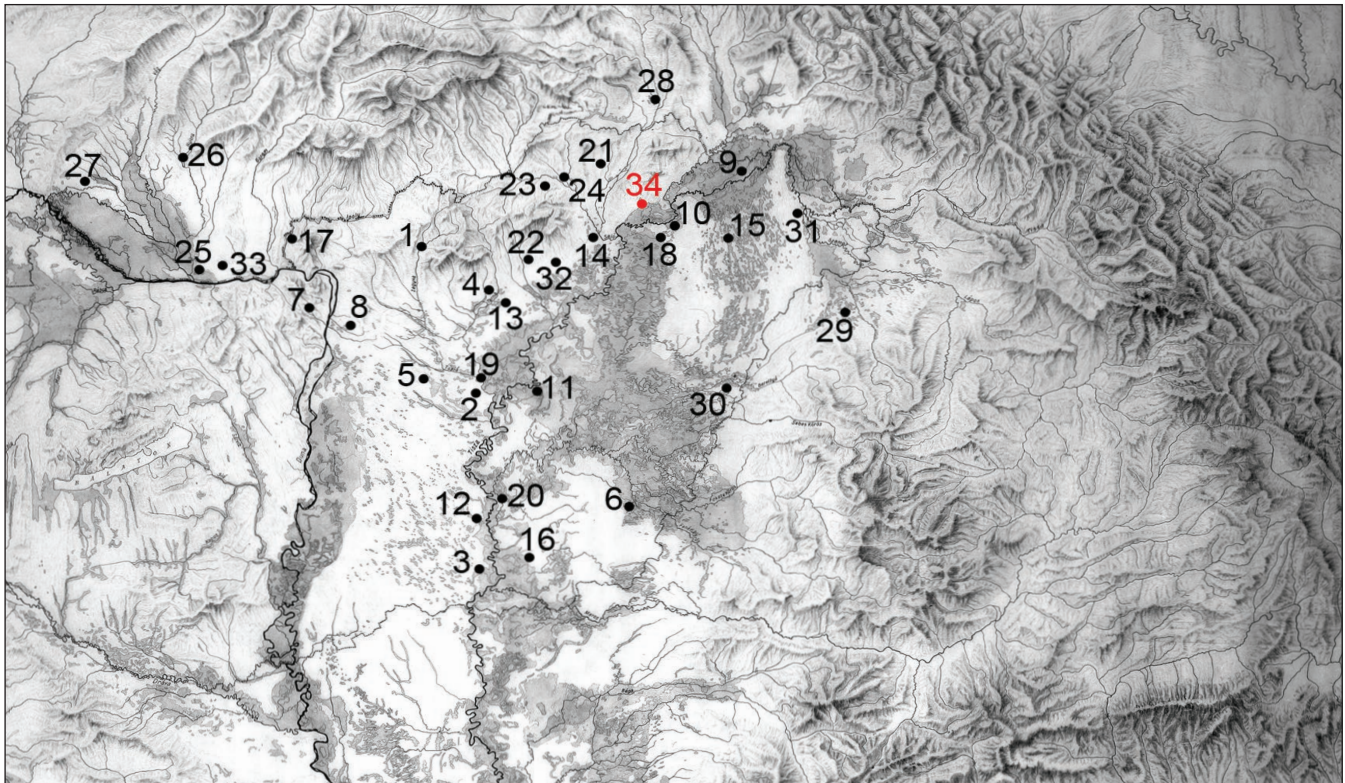
Mivel nem ismert semmilyen régészeti objektum a leletek környezetéből, így nem lehet biztosan meghatározni, hogy az előkerült tárgyak sírmellékleteknek vagy kincsegyüttes ele-

* Levelező szerző.

E-mail: mogyipeti5@gmail.com

AKJournals

1. kép. A Vekerzug-kultúra lelőhelyei a Kr. e. 7. század második felében és a Kr. e. 6. század első felében (Kozubová 2019, Kárte 1 nyomán, Mezőzombor-Békás-érrrel kiegészítve)

Fig. 1. Sites of the Vekerzug culture from the second half of the 7th century BC and the 6th century BC (after Kozubová 2019, Karte 1 with the addition of Mezőzombor-Békás-ér)

1: Mátraszele; 2: Cegléd-Hordógyár; 3: Sándorfalva-Eperjes; 4: Tamadob; 5: Nyáregyháza; 6: Békéscsaba-Fényes; 7: Pomáz; 8: Budapest-Rákospalota; 9: Cigánd; 10: Tiszalök-Börtön; 11: Törökszentmiklós-Surján-Újtelep; 12: Csanytelek-Újhalastó; 13: Heves-Semelweis; 14: Múhi-Kocsmadomb; 15: Nyáregyháza-Közvágóhíd; 16: Orosháza-Gyopáros; 17: Vámosmikola-Istvánmajor; 18: Tiszavasvári-Csáradpart, Tiszavasvári-Dózsatelep; 19: Tápiószele-Szumrák; 20: Szentes-Vekerzug; 21: Alsótelekes-Dolinka-domb; 22: Eger-Nagy-Eged; 23: Dédestapolcsány-Verebce-bérc; 24: Sajószentpéter; 25: Chotín/Hetény IA és IB; 26: Nitra-Dolné Krškany/Nyitra; 27: Senec-Štrková kolónia/Szenc; 28: Ždaňa/Hernádsadány; 29: Sanislău-Nisipăria/Szaniszló; 30: Ártánd-Zomlin puszta; 31: Nyírparasznya; 32: Mezőkövesd-Mocsolyás; 33: Modrany/Madar; 34: Mezőzombor-Békás-ér

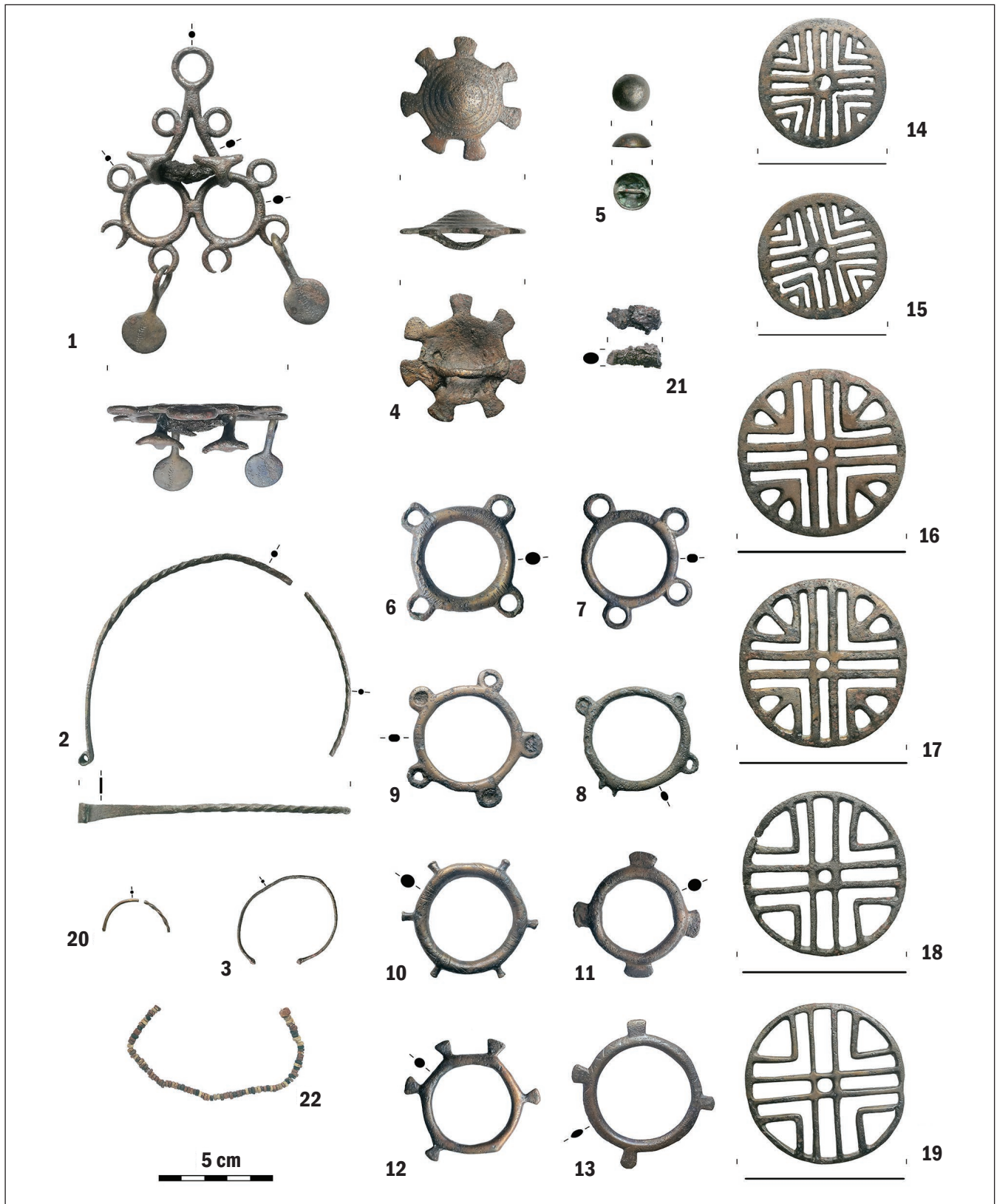
meinek tekinthetők-e. A kérdést tovább nehezíti, hogy egyelőre kevés információval rendelkezünk a lelőhely környezetről, nem tudunk se vaskori temetőről, se azonosítható, strukturált depozitumról.¹

LELETEK LEÍRÁSA

1. *Állatfejes csüngő.* A lelet két darab háromfüles, egybeöntött bronzkarikából áll, a bronzkarikákat két rúd köti össze a felső akasztófülrel, a két rúdon is található egy-egy fül. A csüngő alsó négy füle mind sérült, kettő el is tört. A másik kettőről lapos, tömör bronzkorongok lógnak le, a füleket megviselte e kiegészítők tartása, alul elvékonyodtak. A bronzkarikák és rudak találkozásánál két szarvasmarhafej található. A készítő a fej, a nyak és a
2. *Csavart testű, pödrött végű nyílt karikaékszer* két töredéke. A tárgy pödrött vége felé kiszélesedik. Felületén hólyagosodás, korrodált vas és égésnyomok. Mivel töredékes átmérőjét nem lehet pontosan meghatározni, körülbelül 12 cm lehetett, vastagsága 0,27–0,3 cm, vége 0,42 cm-től 0,9 centiméterig szélesedik (2. kép 2).
3. *Két végén kúpos, nyílt karikaékszer.* Alakja eldeformálódott, felületén korrodált vas és égésnyomok. Átmérője körülbelül 4,5 cm, testének vastagsága 0,15 cm, kúpok legnagyobb vastagsága 0,29–0,32 cm (2. kép 3).

¹PUSZTAI 2008, 247.

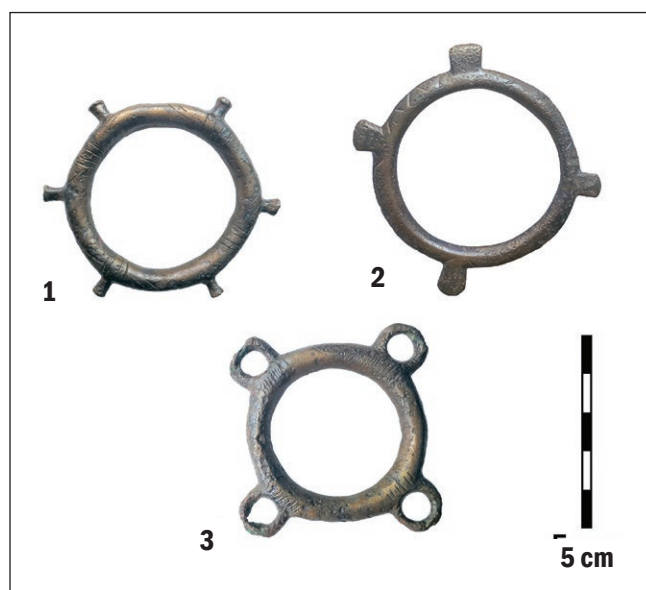
2. kép. A Mezőzombor-Békás-éri együttes. 1: Állatfejes csüngő; 2: csavart testű, pödrott végű karikaékszer; 3: kúpos végű karikaékszer; 4: koncentrikus körökkel díszített, csillag alakú bronzgomb; 5: domború bronzgomb; 6–9: füles bronzkarikák; 10–13: különféle dudorokkal rendelkező bronzkarikák; 14–19: áttört bronzkorongok; 20: bronz karikaékszerek töredékei; 21: vastöredék; 22: borostyángyöngyök (készítette A. Király A.)

Fig. 2. Contents of the assemblage. 1: bronze pendant with cattle heads; 2: bronze twisted neck ring with an eyelet; 3: bronze earring with conical ends; 4: star shaped bronze button decorated with concentric circles; 5: convex bronze button; 6–9: bronze rings with eyelets; 10–13: bronze rings with extensions; 14–19: bronze circular perforated discs; 20: fragments of bronze jewellery; 21: iron fragment; 22: amber beads (created by A. Király A.)

4. Öntött, csillag alakú bronzgomb. Hétágú, közepén kúpos, négy koncentrikus körrel díszítették, hátoldalán egy akasztófül. Felületén hólyagosodás, korrodált vas és égésnyomok. Átmérője az ágakat nem beleszámítva 3,2 cm, ágak hossza 0,7–0,8 cm, vastagsága 0,3 cm, magassága 0,9 cm (2. kép 4).
5. Öntött, domború bronzpityke. Hátoldalán egy akasztófüllel. Elő- és hátoldalán égésnyomok. Átmérője 1,55 cm, vastagsága 0,14 cm, magassága 0,58 cm (2. kép 5).
6. Öntött bronzkarika, oldalán négy füllel. Felületén hólyagosodás, korrodált vas és égésnyomok. A karikát a fülek közelében ferde karcolt vonalakkal díszítették. Átmérője 3,93–4 cm, vastagsága 0,45 cm, fülek belső átmérője 0,48–0,63 cm (2. kép 6; 3. kép 3).
7. Öntött bronzkarika, oldalán négy füllel. Felületén hólyagosodás, korrodált vas és égésnyomok. Átmérője 4–4,07 cm, vastagsága 0,64 cm, fülek belső átmérője 0,25–0,58 cm (2. kép 7).
8. Öntött bronzkarika, oldalán négy füllel. Két alsó és két felső fül között enyhe deformálódás: széthúzás nyomai láthatók. A négy fülből az egyik letört, kettő betömődött. Felületén hólyagosodás és égésnyomok. Átmérője 4,22–4,39 cm, vastagsága 0,43 cm, az egy ép fül belső átmérője 0,2 cm (2. kép 8).
9. Öntött bronzkarika, oldalán öt füllel. Az öt fülből három betömődött. Felületén hólyagosodás és égésnyomok. Átmérője 4,41 cm, vastagsága 0,45–0,47 cm, ép fülek belső átmérője 0,22–0,41 cm (2. kép 9).
10. Öntött bronzkarika, hat darab szög alakú dudorral. A tárgyon enyhe deformálódás: használati nyomok láthatók, felszínén hólyagosodás és égésnyomok. A karikát ferde karcolt vonalakkal díszítették. Átmérője 4,18 cm, vastagsága 0,52–0,6 cm (2. kép 10; 3. kép 1).
11. Öntött bronzkarika, oldalán négy lapos, széles dudorral. A tárgyon enyhe deformálódás: használati nyomok láthatók, felszínén hólyagosodás és égésnyomok. Átmérője 3,95 cm, vastagsága 0,54 cm (2. kép 11).
12. Öntött, közel hatszög alakú bronztárgy. Öt sarkánál kiszélesedő, lapos dudorokkal. Felületén hólyagosodás, korrodált vas és égésnyomok. Átmérője 4,1 cm, vastagsága 0,48 cm (2. kép 12).
13. Öntött bronzkarika, oldalán négy lapos, széles dudorral. Felületén hólyagosodás és égésnyomok. A karikát karcolt ferde vonalakkal díszítették. Átmérője 4,9 cm, vastagsága 0,47–0,59 cm (2. kép 13; 3. kép 2).
14. Öntött, áttört, keresztmintás bronzkorong. Két-két rúd metszi egymást közepén, a metszéspontjánál kör alakú átlukasztással. Felületén hólyagosodás és égésnyomok. Átmérője 5,24 cm, vastagsága 0,2 cm (2. kép 14).
15. Öntött, áttört, keresztmintás bronzkorong. Két-két rúd metszi egymást közepén, a metszéspontjánál kör alakú átlukasztással. Felületén hólyagosodás, korrodált vas és égésnyomok, belső mintázatán egy törés. Átmérő 5,22 cm, vastagsága 0,2 cm (2. kép 15).
16. Öntött, áttört, keresztmintás bronzkorong. Két-két rúd metszi egymást közepén, a metszéspontjánál kör alakú átlukasztással. Felületén hólyagosodás és égésnyomok. Átmérője 6,95 cm, vastagsága 0,32 cm (2. kép 16).
17. Öntött, áttört, keresztmintás bronzkorong. Két-két rúd metszi egymást közepén, a metszéspontjánál kör alakú átlukasztással. Felületén hólyagosodás és égésnyomok. Átmérője 6,9–6,99 cm, vastagsága 0,3 cm (2. kép 17).
18. Öntött, áttört, keresztmintás bronzkorong. Két-két rúd metszi egymást közepén, a metszéspontjánál kör alakú átlukasztással. Felületén hólyagosodás. Átmérője 6,6–6,7 cm, vastagsága 0,24 cm (2. kép 19).
19. Öntött, áttört, keresztmintás bronzkorong. Két-két rúd metszi egymást közepén, a metszéspontjánál kör alakú átlukasztással. Felületén hólyagosodás és égésnyomok, körvonalán egy ponton töréssel. Átmérője 6,6 cm, vastagsága 0,26 cm (2. kép 18).
20. Két darab bronztöredék. Valószínűleg két külön karika-ékszer részei lehettek. Egyik teste csavart, felületén hólyagosodás és égésnyomok, hossza 2,04 cm, vastagsága 0,15 cm. Másik kör átmetszetű, felszínén hólyagosodás és égésnyomok, hossza 2,29 cm, vastagsága 0,16 cm (2. kép 20).
21. Vastöredék. Rossz megtartású. Hossza 1,83 cm, vastagsága 0,8–0,9 cm (2. kép 21).
22. 98 darab ép és még néhány töredékes borostyángyöngy. Mind az állatfejes csüngőt takaró földből jött elő. Felületükön enyhe égésnyomok. Méreteik változóak, a legnagyobb, hordó alakú gyöngy átmérője 0,43 cm, magassága 0,34 cm, a legkisebb, kör alakú gyöngy átmérője 0,27 cm, magassága 0,12 cm (2. kép 22).

A LELETGYÜTTES TÁRGYAINAK KAPCSOLATAI ÉS IDŐRENDI HELYZETE

A kis domború bronzpityke valószínűleg nem tartozott az együtteshez, mivel nem a többi lelettel együtt látott napvilágot (2. kép 5). Az Alföldön és az Északi-középhegységben a

3. kép. Karcollással díszített bronzkarikák (készítette A. Király András)
Fig. 3. Bronze rings decorated with incisions (created by A. Király A.)

kora és középső vaskorban is több lelőhelyen találkozni ezzel a tárgytypussal.²

Átmérője alapján nyakpereként értelmezhető a *csavart testű, pödrött végű karikaékszer* (2. kép 2). Ez a tárgytypus népszerű ékszernek számított Közép-Európa urnamezős időszakában, ám a Hallstatt-korra megfogyatkozik a számuk.³ A középső vaskor alatti, kelet-magyarországi lelőhelyekre pedig már egyáltalán nem jellemző.⁴ Ugyanilyen típusú, de masszívabb példányok viseletének szokása még a Kr. e. 7–6. században tovább élt a Balkánon,⁵ további analógiák a kelet-európai sztyeppén is megjelentek a Kr. e. 6–4. század között.⁶ Tipológiai szempontból a mezőzomborihoz legközelebbi párhuzam a ciumbordi/csombordi Kr. e. 7–6. századi temetőből ismert, ez a darab is a vége felé kiszélesedik.⁷

A békás-éri együttes *kúpos végű karikaékszere* a Csombord/Ciumbrod-csoport lelőhelyeinek általános viseleti elemének tekinthető a Kr. e. 7. század közepe és a Kr. e. 6. század közepe között (2. kép 3).⁸ Valentin Vasiliev sztyepei eredetűnek vélte a típust,⁹ ám ott csak későbbre, a Kr. e. 6. századtól a Kr. e. 4–3. századig kelteztek.¹⁰ E tárgyak Donja Dolinára és a Vekerzug-kultúra kelet-magyarországi lelőhelyeire is eljutottak a Kr. e. 7. század második fele alatt.¹¹ Az Alföld és az Északi-középhegység területén a legkésőbbi megjelenésüket Anita Kozubová a Kr. e. 6. század végére, a Kr. e. 5. század elejére helyezte.¹²

A Csombord-csoport csontvázas temetőiben, a legtöbb esetben a koponya két oldalán, a fülek környezetéből kerültek elő, ami alapján fülbevaló, esetleg hajkarikaként értel-

mezhetők.¹³ Kivételt képeznek ez alól Simeria/Piski, Tärnavioara/Kisekemező és Aiud/Nagyenyed 19. század végén és a 20. század elején előkerült sírjai. Bár nem sikerült *in situ* pozícióban megfogni a leleteket, a felfedezők leírásai alapján a csontvázas karjain találták e tárgyakat.¹⁴ Orosia/Marosoroszi gyermeksírában talált kúpos végű karikaékszerek esetében a szerzők lehetségesnek tartották, hogy karpereként funkcionálhattak, mivel nem a koponya közelében feküdtek. Azonban nem is a karoknál fogták meg őket, hanem a medence környezetében.¹⁵ Donja Dolina sírjaiban is a koponya két oldalán található, fülbevalóként, vagy hajkarikaként határozható meg.¹⁶ Ezzel ellentétben az erdős sztyepei leleteket karpereként értékelik a szakirodalomban,¹⁷ az erdélyiekkel szemben itt dokumentálni is lehetett e tárgyakat ebben a szituációban.¹⁸

A kelet-magyarországi lelőhelyeken nehezíti a funkció meghatározását, hogy a kúpos végű karikaékszerek hamvasztásos sírok mellékleteiként vagy szórványként ismertek.¹⁹ Az eddigi publikációkban és tanulmányokban karpereként vagy fejdíszként (fülbevalóként, hajkarikaként) is értelmezték e tárgytypust.²⁰ A mezőzombori példány átmérője alapján inkább tekinthető fülbevalónak, mint karperecnek.

Nem mindennapi tárgytypus a koncentrikus körökkel díszített, *csillag alakú bronzgomb* (2. kép 4). Ilyen leletek csak a Kárpát-medencében fordulnak elő a Csombord-csoport, a Vekerzug-kultúra és a Hallstatt-kultúra lelőhelyein.²¹ Georg Marinescu a Kr. e. 7–6. századra keltezte a típust,²² Tóth Farkas Márton az ismert darabok alapján a Kr. e. 7. század

²Kora vaskori példák: Füzesabony-Kettőshalom (PATEK 1990, 4. t. 6–7; 7. t. 7–17, 19–20; 8. t. 14–16; 12. t. 15–16), Sirok-Akasztómáj (PATEK 1990, 23. t. 6–7), Tarnaörs-Csárdamajor (PATEK 1990, 27. t. 2), Füzesabony-Öregdomb (GALLUS–HORVÁTH 1939, Pl. 2, 4–5; Pl. 4, 4–6), Szeged-Óthalom (GALLUS–HORVÁTH 1939, 104, Pl. 48, 7–8). Középső vaskori példák: Nyékládaháza-Mezőnyék (GALLUS–HORVÁTH 1939, Pl. 67, 7, 13–14), Nyíregyháza-Pazoni utca (KEMENCZEI 2009, Taf. 52, 3), Dédestapolcsány-Verebce-bérc (TÓTH 2012, 63, 3. t. 16–17), Szentés-Vekerzug (PÁRDUZ 1952, Pl. 49, 5–8; Pl. 54, 6–10).

³METZNER–NEBELSICK 2002, 445.

⁴KEMENCZEI 2009, 85.

⁵GAVRANOVIĆ 2011a, 213–214, Abb. 211.

⁶PETREHKO 1978, 42, Таб. 29, 2; KLOCHKO 1997, 101, Tab. 1, 4.

⁷FERENCZI 1965, Fig. 8, 10.

⁸MARINESCU 1984, 80; KOZUBOVÁ 2013, 35; KOZUBOVÁ 2019, 108.

⁹VASILIEV 1980, 92–93, 167.

¹⁰ПЕТРЕНКО 1978, 49, Таб. 38; МЕЛЮКОВА 1979, 231, Рис. 34, 21–22.

¹¹GAVRANOVIĆ 2011a, 216, Abb. 217. 1. Jan Chochorowski úgy vélte, hogy a Vekerzug-kultúra lelőhelyein a tárgytypus legkésőbb a Kr. e. 6. században jelent meg, ezt a következtetést elsősorban Alsótelekes-Dolinka-domb idősebb sírjainak leletanyaga alapján vont le (CHOCHOROWSKI 1985, 65), hasonló véleményen volt Kemenczei Tibor is (KEMENCZEI 2002, 66). Patay Pál és B. Kiss Zsuzsa 2002-es tanulmányukban Alsótelekes idősebb sírjait és velük együtt a kúpos végű karikaékszerek első kelet-magyarországi megjelenését a Kr. e. 7. század második felére tették (PATAY–B. KISS 2002, 129–130).

¹²KOZUBOVÁ 2013, 35, 44. lábjegyzet; KOZUBOVÁ 2019, 108.

¹³VASILIEV 1980, 92–93, 167; MARINESCU 1984, 80, Abb. 2, A/1a–b; Abb. 3, 8; Abb. 4, 4a–b; Abb. 8, A/2a–b, B/1a–b; Abb. 11, 7.

¹⁴HEREPEY 1897, 3. ábra 10; REINECKE 1897 17, 5. ábra c; ROSKA 1913, 234, 236, Fig. 2, 2; Fig. 6, 2; 16, 20.

¹⁵URSUȚIU–URÁK 2017, 258, 261, Fig. 1, 6–7; Pl. 2, 3–4.

¹⁶TRUHELKA 1904, Taf. 40, 2; GAVRANOVIĆ 2011a, 216, Abb. 217, 1.

¹⁷ПЕТРЕНКО 1978, 49; МЕЛЮКОВА 1979, 231.

¹⁸АНДРЮХ–ТОЩЕВ 1999, 36, 39, Рис. 8, 4.

¹⁹PILINY–BORSOS (PATAY 1955, 16. t. 10), Alsótelekes-Dolinkadomb (PATAY 1961, 6. t. 5, 9, 10, 13, 14), Ártánd-Zomlin (PÁRDUZ 1965, Pl. 20, 1–2; Pl. 22, 1–3), Tápíósele-Szumrák (PÁRDUZ 1966, Pl. 39, 27; Pl. 50, 26–31; Pl. 64, 11–12), Tiszavasvári-Csárdapart (KEMENCZEI 2009, Taf. 121, 9), Dédestapolcsány-Verebce-bérc (TÓTH 2012, 4. t. 6).

²⁰Karpereként: PATAY 1955, 66; PATAY–B. KISS 2002, 114; KEMENCZEI 2002, 66; KEMENCZEI 2009, 85. Fejdíszként (mint hajkarika, fülbevaló vagy halántékgyűrű/*schlafenringe*): TÓTH 2012, 71; KOZUBOVÁ 2013, 35; KOZUBOVÁ 2019, 108. Párducz Mihály az ártándi darabok közül átmérőjük alapján kettőt fülbevalóként, egyet karpereként határozott meg (PÁRDUZ 1965, 139).

²¹Teiuș/Tövis (HOREDT 1953, 802, Fig. 11, 8), Ártánd-Zomlin (PÁRDUZ 1965, Pl. 22, 4, 6), Vaszar-Pörösrét (MITHAY 1980, 64, Abb. 11, 9), Budești-Finațe/Szénásbudatelke (MARINESCU 1984, 49, 81, Abb. 5, 7), Dédestapolcsány-Verebce-tető (TÓTH 2012, 63, 74, 3. t. 1).

²²MARINESCU 1984, 77.

közepe és a Kr. e. 6. század közepe közé szűkítette ezt az időintervallumot.²³ Carola Metzner-Nebelsick úgy véli, túl kevés példányról tudunk ahhoz, hogy biztosan datálni lehessen e leletípust.²⁴

Ezt a tárgytípust lószerszámként és dísz tárgyként is értelmezték.²⁵ Teiuş/Tövis 7. sírjában a csontváz medencéje alól került elő,²⁶ Budeşti-Finaţe/Szénásbudatelke 6. sírjában az elhunyt akinakéze mellett feküdt a csillag alakú bronzgomb.²⁷ Más esetekben a hamvasztásos rítus vagy a bolygatás miatt nem lehet az eredeti kontextust meghatározni. E fenti két temetkezés alapján dísz tárgyként, viseleti elemként lehet meghatározni a típust, nem lószerszámként.

Négy- és ötfüles bronzkarikák leginkább a Csombord-csoport és a Vekezug-kultúra kelet-magyarországi lelőhelyeiről ismertek (2. kép 6–9).²⁸ Emellett a Ferigile-kultúra és a nyugat-podóliai csoport lelőhelyein is előfordulnak,²⁹ Szlovákia területéről Václav Furmánek gyűjtötte össze e tárgytípus képviselőit.³⁰

Furmánek Podbiel/Podbjel 40. sírjának és Žaškov/Zsaskó együttesének alapján lehetségesnek tartotta a típus késő urnamezős korra való keltezését. Ám ezek időbeli elhelyezkedése bizonytalan, a szakirodalomban nem jellemző ennek a datálásnak a követése.³¹ Mikola Brandivskij a Kr. e. 7. század második felére teszi a füles bronzkarikák használatát,³² de több kutató nem tartja lehetségesnek a típus e rövid időintervallumba való keltezését. Georg Marinescu, Kemenczei Tibor a Kr. e. 7. század második fele és a Kr. e. 5. század eleje közé helyezik az ismert darabokat,³³ Anita Kozubová úgy véli, az egész Hallstatt-korban számolni kell ilyen leletekkel, az viszont biztos, hogy Kelet-Magyarországon a Vekezug-kultúra temetőiből ismertek, így ebben a régióban a Kr. e. 7. század második fele során jelenhettek meg először.³⁴

A füles bronzkarikákat a kutatás lószerszámként és viseleti elemként is értelmezi.³⁵ Aiud/Nagyenyed és Firminiş/

Fürményes esetében a csontvázak mellett feküdtek fegyverek között. Ezek alapján Valentin Vasiliev egyik meghatározást sem zárta ki biztosan.³⁶ Simeria/Piski esetében a temetkezés felfedezői szerint a kérdéses tárgyat az elhunyt homlokán találták.³⁷ Budeşti-Finaţe/Szénásbudatelke 3. sírjában a négy- és hatfüles karikákat az elhunyt gyermek mellkasán dokumentálták, ami alapján ruhadíszként klasszifikálhatók.³⁸ Törökszentmiklós-Surján-Újtelepen a 34. sír zsigorított csontvázának koponyája és karja között leltek rá a tárgyra, itt nyaklánc részeként lehet kezelni.³⁹ Valószínűbb tehát, hogy viseleti elemként kell tekinteni e típusra – nem lószerszámként. Anita Kozubová is rávilágított, hogy a fülek túl kicsik ahhoz, hogy a kantárszíjakat átfűzhessék rajtuk, ez a megállapítás az itt bemutatott darabokra is igaz.⁴⁰ Kérdés, hogy hogyan hordták a mezőzombori példányokat? Hasonlóan a szénásbudatelki analógiákhoz, itt is több darab került egy együttesbe, így lehetséges, hogy a békás-éri példányok is egykor ruhadíszekként szolgáltak.

Az együttes részét képezte négy darab *különbőle dudorokkal rendelkező bronzkarika* (2. kép 10–13). Kevés pontos párhuzammal rendelkeznek, a négy dudorral rendelkező példányokat Mikola Brandivskij a füles karikákkal együtt a Kr. e. 7. század második felére keltezte.⁴¹ Carola Metzner-Nebelsick szerint nem lehet ilyen pontosan datálni, ő a teljes Hallstatt-korra helyezi a tárgytípust.⁴² Bronzkarikák más-más jellegű és számú dudorokkal az oldalukon megtalálhatók Erdélyben, a Balkánon, néhány még Kelet-Magyarországon is,⁴³ továbbá hasonló darabokat gyűjtött Klaus Kilian is Thesszáliából.⁴⁴

Értelmezésük körül a korábbiakban is megjelent kettőségek figyelhető meg: lószerszámként és viseleti elemként is szerepelnek a szakirodalomban.⁴⁵ Ozd/Magyarózd 6. sírjában egy gyermekcsontváz medencéjénél fedeztek fel egy bronzkarikát, oldalán négy dudorral, a szerzők úgy vélték,

²³TÓTH 2012, 72.

²⁴METZNER-NEBELSICK 2002, 326.

²⁵Lószerszámként: PÁRDUZ 1965, 179; METZNER-NEBELSICK 2002 326; KEMENCZEI 2009, 54; TÓTH 2012 71–72. Övdíszként: MARINESCU 1984, 77. Hüvelydíszként: KOZUBOVÁ-SKAROV 2015, 309.

²⁶HOREDŤ 1953, 802, Fig. 11, 8.

²⁷MARINESCU 1984, Abb. 5, 7.

²⁸BOTTYÁN 1955, 60; VASILIEV 1980, 96, Pl. 16, 18; MARINESCU 1984, 79, Abb. 3, 3a–c; Abb. 9, 7; SCHOCHOROWSKI 1985, 113, Abb. 38, 4–5; KEMENCZEI 2009, 54; KOZUBOVÁ 2013, 54; KOZUBOVÁ 2019, 99.

²⁹VULPE 1967, Pl. 16, 5; БАНДРИВСКИЙ 2005; МОГИЛОВ 2008, 66, Рис. 124, 9–11.

³⁰FURMÁNEK 1980, 44–45, Taf. 31, 843, 845–850.

³¹FURMÁNEK 1980, 45.

³²БАНДРИВСКИЙ 2005.

³³MARINESCU 1984, 79; KEMENCZEI 2009, 54.

³⁴KOZUBOVÁ 2013, 54; KOZUBOVÁ 2019, 99.

³⁵Kantárszíjelosztóként: SCHOCHOROWSKI 1985, 113, Abb. 39, D; ALMÁSSY et al. 2001, 147–149, Kat. 109; Kat. 126; БАНДРИВСКИЙ 2005; МОГИЛОВ 2008, 66; KEMENCZEI 2009, 54; TÓTH 2012, 72. Pártadíszként: ROSKA 1913, 234; BOTTYÁN 1955, 60; M. NEPPER

▷1968, 62. Ruhadíszként: MARINESCU 1984, 79. Csüngőként, nyaklánc részeként: CSALOG-KISFALUDI 1985, 321; PARZINGER et al. 1995, 49; KOZUBOVÁ 2013, 54; KOZUBOVÁ 2019, 99.

³⁶VASILIEV 1980, 96. Vele együtt Furmánek is úgy vélte, hogy egyik lehetőség sem vethető el (FURMÁNEK 1980, 45).

³⁷ROSKA 1913, 234.

³⁸MARINESCU 1984, 48, Abb. 3, 3a–c.

³⁹CSALOG-KISFALUDI 1985, 321, Abb. 7, 1–2.

⁴⁰KOZUBOVÁ 2013, 54.

⁴¹БАНДРИВСКИЙ 2005.

⁴²METZNER-NEBELSICK 2002, 453.

⁴³Csanytelek-Tömörkényi utca (HAMPEL 1894, 265, 3. t. 6), Donja Dolina (TRUHELKA 1904, Fig. 51; MARIĆ 1964, Tab. 15, 3), Alsótelekes-Dolinka-domb (PATAY 1962, 16, 3. t. 4), Ciumbrod/Csombord (FERENCZI 1965, Fig. 8, 9), Drenkova (IAROSLAVSCHI 1973, 81, Fig. 3a–b; Fig. 4a–b), Ozd/Magyarózd (VASILIEV-ZRINYI 1974, 92, Pl. 11, 13), Hejőkeresztúr-Homokbánya (B. HELLEBRANDT 2001, 56, 4. kép 1), Erdut/Erdőd (METZNER-NEBELSICK 2002, 688, Taf. 107, 18), Magdalenska Gora (DULAR 2003, Abb. 82, 20), Grbavica (GAVRANOVIĆ 2011b, 52, Abb. 59, 7).

⁴⁴KILIAN 1975, Taf. 73, 28–37; Taf. 74, 1–11.

⁴⁵Lószerszámként: SCHOCHOROWSKI 1985, 114; B. HELLEBRANDT 2001, 56; БАНДРИВСКИЙ 2005. Csüngőként: VASILIEV-ZRINYI 1974, 92; METZNER-NEBELSICK 2002, 453.

4. kép. Állatfejes csüngő (készítette A. Király A.)

Fig. 4. Bronze pendant with cattle heads (created by A. Király A.)

hogy övhöz tartozott.⁴⁶ Nincs olyan eset, ahol egyértelműen lószerszámnak lehetne meghatározni hasonló tárgyakat, ezért a mezőzombori darabokra is inkább viseleti elemként kell gondolni.

Az együttesben hat darab *kerék alakú, áttört díszes bronzkorong* jelenik meg (2. kép 14–19). Az e tárgyakhoz – tipológiai szempontból – legközelebb álló párhuzamok a késő urnamezős és a Hallstatt-korban, Morvaországban, az Alpok keleti részén és a Kárpát-medence nyugati felén találhatók meg.⁴⁷ E területen az előkerülési kontextusuk változatos, strukturált depozitumokban, temetkezésekben és településeken is előfordulnak.⁴⁸ A rovnái csüngők kivételével, mindegyik rendelkezik egy-egy akasztófülletel.⁴⁹ A Hallstatt-kultúrán kívül ritkán találkozni e tárgytypussal, azok nem

rendelkeznek akasztófüllettel.⁵⁰ Ide sorolhatók a mezőzomboriak is.

Az áttört bronzkorongok mintázata edényeken is megjelenik.⁵¹ Ezek közül három is kiemelendő: az első a maiersch-i 38. sír egyik edénye, amelyen egy ember alak testén és a feje helyén többször is megjelenik ez a forma.⁵² A második a hallstatti temető 253. sírjának bronzszitulája, amin szintén megjelenik a korongok alakja.⁵³ A harmadik Brno-Holásky-Chrlice H2-es halomsírjának könyök alakú ivókürtje, amelynek külső felületén tűnik fel ez a szimbólum.⁵⁴

A leletek funkciójának meghatározására a sírleletek adnak választ. Modřice-Sádky K818-as sírjában két darab akasztófüllet, stilizált kerék alakú bronzcsüngő feküdt egy női csontváz medencéje alatt, a bal láb két oldalán, övről

⁴⁶VASILIEV–ZRINYI 1974, 92, 113, Pl. 4b.

⁴⁷CHYTRÁČEK et al. 2018, 304–307, Abb. 17.

⁴⁸Településekről: Celldömölk-Sághegy (PATEK 1968, Taf. 28, 33), Csákberény (PATEK 1968, Taf. 68, 3), Smolenice-Molpír (DUŠEK–DUŠEK 1995, 70, Taf. 130). Temetkezésekből: Modřice-Sádky (KOS 2004, 279–280, Obr. 5, 8–9), Rovná (CHYTRÁČEK et al. 2018, 292, Abb. 8, A, B, 9–13). Depozitumokból: Thunau am Kamp (LOCHNER 1999, 181–183, Abb. 2, 7–10), Vaskeresztes-Magyar-keresztes (MOZSOLICS 1942, 157, Taf. 15, 26), Ravazd-Kisravazd (FEKETE 1973, 345, Abb. 3, 30), Roštín “Vlčák” (GOLEČ–KOS 2020, 71, Fig. 2, 1–6).

⁴⁹Az akasztófüllet tipológiájáról bővebben: GOLEČ–KOS 2020, 75–76.

⁵⁰Donja Dolina, Greda des Mato Petrović sen (TRUHELKA 1904, 125, Taf. 72, 21), Budești-Finațe/Szénásbudatelke (MARINESCU 1984, 48, Abb. 3, 7a–c), Cepari-Toplita (POPESCU–VULPE 1982, 87, 112, Fig. 4, B/b).

⁵¹Sopron-Várhegy (PATEK 1981, Abb. 1), Zagersdorf (REBAY 2002, Taf. 17, 68), Csöngye (LÁZÁR 1955, Fig. 3; Fig. 8; Taf. 34, 1–3), Süttő-Sánc-földek (V. VADÁSZ 1983, Abb. 15), Ratkovce/Ratkóc (MÜLLER 2012, 155, Taf. 183, 9), Vaszar-Pörösrét (PATEK 1993, Abb. 74, 4), Lábatlan (PATEK 1993, Abb. 98, 6), Kismező (PATEK 1993, Abb. 106, 3).

⁵²DOBIAT 1982, 282, Abb. 2, 7.

⁵³PRÜSSING 1991, Taf. 28.

⁵⁴MÍROVÁ–GOLEČ 2018, Tab. 27, 1a, 1c, 1d1.

csünghettek le.⁵⁵ Rovná 1. halomsírában minden bizonnyal egy négykerekű kocsira voltak szögelve.⁵⁶ A Hallstatt-kultúrán kívüli, akasztófül nélküli analógiák Donja Dolina, Greda des Mato Petrović sen 10. sírjában és Budești-Finațe/Szénásbudatelke 3. sírjában is az elhunytak mellkasán feküdtek, ruhadíszként értelmezhetők.⁵⁷ Valószínűleg a mezőzombori korongok is hasonló funkciót tölthettek be.

Nincs pontos analógiája a mezőzombori *szarvasmarhafejes csüngőnek* (2. kép 1; 4. kép). Formai szempontból Budești-Finațe/Szénásbudatelke 3. sírjának csüngője áll hozzá legközelebb. E tárgy az elhunyt medencéjének közelében feküdt, látszólag négy darab egybeöntött füles bronzkarikából áll. A fülekről háromszög alakú kisebb, lapos csüngők lógnak le. A tárgy felső részén két stilizált madárfej látható. A békás-érihez hasonlóan ennek a leletnek sincs pontos párhuza-ma, a publikáló Georg Marinescu balkáni és pannóniai stilizált madárfejeket ábrázoló csüngőkkel hasonlította össze, amelyek alapján ezt a darabot a Kr. e. 7. század második felére keltezte.⁵⁸

A csüngőn látható két szarvasmarhafej kialakítása sematikus, hasonló megjelenésű állatalakokkal találkozni a kora, de főleg a középső vaskorban Kelet-Magyarország területén. Különböző tárgyakat, fegyvereket, tükröket, csörgőket, lószerszámokat dekoráltak ragadozó madarakkal, kecskével, őzekkel és nagymacskákkal. E díszítőművészet eredetét a kutatás a sztyepei szkíta állatstílusban keresi.⁵⁹ Azonban a szarvasmarhák ábrázolásának aránya – más élőlényekhez képest – elenyésző, mind a mi régióinkban, mind a sztyep-pén.⁶⁰ Jóval népszerűbbek viszont a Vekerzug-kultúrától nyugatra. Itt elsősorban a Hallstatt-kultúra anyagából ismert bika protomés edényeket említhetjük.⁶¹

A szarvasmarhafejek mellett, a köztük található kis vasrúd az, ami különlegessé teszi ezt a csüngőt. Gyakorlati funkciója nincs, így feltételezhető, hogy szimbolikus tartalommal bírt, de hogy pontosan mit jelenthetett, azt nem lehet megmondani.

Egyedisége miatt valószínűsíthető, hogy helyi készítésű példány a békás-éri, ám létrehozásában lényegesek lehetnek a szomszédos kultúrákkal tartott kapcsolatok. A szarvasmarhák gyakori ábrázolása mellett több olyan csüngő is előkerült a Hallstatt-kultúra lelőhelyeiről, amelyekről kisebb csüngők

lógnak le, ezek inspirációként hathattak a mezőzombori darab elkészítéséhez.⁶²

Borostyángyöngyök már a középső bronzkor óta ismertek az Alföldről.⁶³ A Hallstatt-korban jelentősen megugrik a számuk a korábbi időszakhoz képest az Alpok keleti részén, Szlovéniában, az Adriai partvidéken, a Balkán északnyugati részén, Kárpát-medencében, a kelet-európai erdős sztyeppén és a Kaukázus északi előterében is.⁶⁴ Ebben az időszakban, a kelet-magyarországi régióban és a Vekerzug-kultúra más temetkezéseiben leginkább nyaki ékszerként találkozni borostyángyöngyökkel.⁶⁵ A mezőzombori gyöngyök azonban a szarvasmarhafejes csüngő földjéből kerültek elő, elképzelhető, hogy nyaklánc helyett a csüngőt ékesítették (2. kép 22).

A LELETEGYÜTTES FÖLDBE KERÜLÉSÉNEK IDEJE

A békás-éri leletek egyes tárgytipusai önmagukban nem alkalmasak egy szűk időintervallum lehatárolására. A kúpos végű fülbevaló, valamint a négy- és ötfüles bronzkarikák alapján az együttes nem lehet idősebb, mint a Kr. e. 7. század közepe. Ugyanezek alapján állapítható meg a Kr. e. 5. század eleje, aminél nem lehet fiatalabb. A csillag alakú bronzgomb a Tóth Farkas Márton-féle keltezés nyomán a Kr. e. 7. század közepe és a Kr. e. 6. század közepe közti periódusra tehető az együttes. E típus legfiatalabb képviselői az ártándi „fejedelmi” együttesből származnak, amelyet a Kr. e. 6. század első felére datáltak az ott talált *hydria* alapján.⁶⁶ Újabban Conrad Stibbe nem zárta ki azt sem, hogy az ártándi leleteket a Kr. e. 7. század második felére lehessen tenni.⁶⁷ Jelenlegi ismereteink szerint lehetséges a mezőzombori együttest a Kr. e. 7. század második felére és a Kr. e. 6. század elejére helyezni, arra az időszakra, amikor a Vekerzug-kultúra korai leletei jelentek meg a régióban.⁶⁸ Ám, ahogy Carola Metzner-Nebelsick is megállapította, kevés koncentrikus körökkel díszített, csillag alakú bronzgomb ismert, így jövőbeli felfedezések változtathatnak ezen a keltezésen.

A LELETEGYÜTTES FUNKCIÓJA

Analógiákat figyelembe véve a Békás-éren felfedezett tárgyak ékszerekként, ruhadíszekként értelmezhetők. Átmérője alapján a csavart testű, pödrött végű karikaékszer nyakperceknek tekinthető. A kúpos végű karikaékszerrel fejdíszként és karperecként is találkozni a szakirodalomban, a mezőzom-

⁵⁵Kos 2004, 276–280, 289, Obr. 3, 3; Obr. 7.

⁵⁶CHYTRÁČEK et al. 2018, 292, 304–307, Abb. 8, A, B, 9–13

⁵⁷TRUHELKA 1904, 125, Taf. 72, 21; MARINESCU 1984, 48, 79, Abb. 3, Gr. 3. 7a–c.

⁵⁸MARINESCU 1984, 49, 79, Abb. 3, 6.

⁵⁹PÁRDUCZ 1973, 37–38; KEMENCZEI 2009, 57. Anita Kozubová úgy véli, hogy a Vekerzug-kultúra leletanyagában kevesebbféle tárgyon tűnnek fel állatábrázolások, mint a sztyeppén, azok közül is a legtöbb leegyszerűsített formában, így nem hordozzák magukban ugyanazt a jelentéstartalmat, mint a Kárpátoktól keletre (KOZUBOVÁ 2019, 155).

⁶⁰PÁRDUCZ 1973, 37–38; РЯБКОВА 2005, 46–50; KEMENCZEI 2009, 57.

⁶¹SIEGFRIED-WEISS 1979, 15–17, Karte I, Karte II, Taf. 1–3; FEKETE 1985, 58–59, Abb. 6, 3–5; Abb. 16; Abb. 20, 9; PATEK 1993, Abb. 65. 1, 3; Abb. 74, 1–2, 5; Abb. 94, 9–11; Abb. 105.

⁶²POMBERGER et al. 2020, 229–238.

⁶³BECK–SPRINCZ 1981, 208.

⁶⁴SPRINCZ 1993, 179–180, 183–184; STAHL 2006, 25; KLOCHKO 2009, 416, Map 1; Map 2.

⁶⁵CHOCHOROWSKI 1985, 54–55; KEMENCZEI 2009, 90–91; KOZUBOVÁ 2013, 47–48; KOZUBOVÁ 2019, 99, 101–102.

⁶⁶PÁRDUCZ 1965, 225–227.

⁶⁷STIBBE 2004, 38, Note 12, 148.

⁶⁸KEMENCZEI 2000; TÓTH 2012, 75; KOZUBOVÁ 2019, 58–59, Karte 1.

bori darab – a mérete miatt – fülbevalóként határozható meg. A csillag alakú, koncentrikus körökkel díszített bronzgomb a Teiuș/Tövis 7. sírjából és a Budești-Finațe/Szénásbudatelke 6. sírjából közölt példányok alapján övdíszként, talán hüvelydíszként értelmezhető, ám nem zárható ki, hogy a ruházat más elemét dekorálta a békás-éri együttesben. Párhuzamaikat tekintve a négy- és ötfüles bronzkarikák csüngőként, a viseletet kiegészítő tárgyakként értékelhetők. Hogy pontosan milyen szerepet láttak el a mezőzombori együttesben találtak, nem lehet biztosan megállapítani. Ezekhez hasonló rendeltetése lehetett a különféle dudorokkal rendelkező bronzkarikáknak is. A Békás-éren feltárt együttes áttört, kerék alakú bronzkorongjaihoz tipológiai szempontból Budești-Finațe/Szénásbudatelke 3. sírjában és Donja Dolina, Greda des Mato Petrović sen 10. sírjából ismert darabok állnak közel, ezek alapján a mellkasnál elhelyezkedő ruhadíszekként lehet rájuk tekinteni. A szarvasmarhafejes csüngő legközelebbi analógiájaként Budești-Finațe/Szénásbudatelke 3. sírjának stilizált állatfejes csüngőjére hivatkoztunk, ami a temetkezésben látott pozíciója alapján talán az elhunyt övéről csüngött le. Hogy hol viselte egykori tulajdonosa ezt a leletet, nem lehet biztosan megmondani. A mezőzombori csüngőt körülbelül 100 borostyángyöngy ékesítette.

A leleteken látható kopások és deformálódások azt jelzik, hogy az egyes darabok földbe kerülésük előtt hosszú ideig használatban voltak. Ilyen elváltozások leglátványosabban a szarvasmarhafejes csüngő külső fülein látszanak, amelyeket megviselt a kisebb, korong alakú csüngők tartása, ezért anyaguk elvékonyodott, megsérült (2. kép 1; 4. kép), ez annak eredménye, hogy ezt a tárgyat intenzíven viselték, illetve használták. Kisebb deformálódások az egyik bronzkarikán is felfedezhetők (2. kép 11).

AZ EGYÜTTES FÖLDBE KERÜLÉSÉNEK OKA: ÁLDOZATI/KINCSEGYÜTTES VAGY TEMETKEZÉSI MELLÉKLETEK

Mivel a leleteket eredetileg tároló objektumot nem sikerült azonosítani, azt sem lehet biztosan megmondani, hogy áldozati együttes, vagy temetkezés maradványait sikerült e megfogni. A Ha C és Ha D periódusokból eddig kevés depó került elő Magyarország területéről. A fémek deponálásának szokása legintenzívebben a mai Franciaország területén figyelhető meg, onnan kelet felé csökken az ismert áldozati együttesek száma.⁶⁹ E depozitumok felépülhetnek egy funkciót ellátó leletekből, vagy különböző feladatra készült tárgyakkal. Az együttesek elemei lehetnek egyidősek, vagy akár hosszú időn keresztül felhalmozottak.⁷⁰ A tárgyak lehetnek ép állapotúak, rongáltak, de nyersanyagokat és félkész termékeket is találunk.⁷¹ A mezőzombori fémeket nem rongálták meg, viseleti elemek, ami azt jelenti, hogy olyan együttesek

közé tartozna, amelyek egy funkciót ellátó leletekből állnak össze.

Bronzékszerekből álló strukturált depozitumok Mezőzomborhoz legközelebb, a korszakban, a Hallstatt-kultúra morvaországi és a Kárpát-medence nyugati felének lelőhelyein fordulnak elő nagyobb számban. Előbbi területen az ismert 18 együttesből 16 állt fémből készült viseleti elemekből,⁷² utóbbi régióban is a legtöbb kincselet ékszerekből tevődött össze,⁷³ ez alól kivétel a szitulát és cisztákat tartalmazó kurdi együttes.⁷⁴ Szintén kivételt képez Smolnice-Molpír/Szomolány kora vaskori erődített településéről előkerült 6 együttes, amelyek közül egyikben sem az ékszerek dominálnak. Balták, tük, sarlók, lószerszámok alkották ezeket, néhány csüngő, karperec, gyöngy és fibula mellett.⁷⁵ A 4. depó vas nyersanyagokat, fémek megmunkálására való eszközöket tartalmazott, egy fémműves mester felszereléséül interpretálták.⁷⁶ Az Ikervár-Pinkóczi-dűlőn feltárt bronzkincs elemei között viseleti tárgyak mellé más leletek is kerültek, például szűrőedény és egy üllő.⁷⁷

A Vekerzug-kultúra területére azonban nem jellemzők a strukturált depozitumok. A szakirodalomban két együttesről merült fel, hogy depóként értékelhetők,⁷⁸ ám eredeti kontextusa egyiknek sem ismert. Az egyik a zablákból, csörgőkől és harangokból álló nagytarcsai,⁷⁹ a másik a Nižná Myšlaról/Alsómislyéről közölt, fegyverekből és sarlókól összetevődő leletegyüttes.⁸⁰

Fontos megemlíteni, hogy restaurálás előtt égés nyomait lehetett felfedezni a mezőzombori leleteken, ami alapján feltételezhető, hogy a tárgyak egy hamvasztásos temetkezés mellékletei lehettek. E rítus szórt és urnás változata gyakori jelenség a Vekerzug-kultúra temetőiben.⁸¹ Bár a békás-éri együttes fémekben jóval gazdagabb, mint egy átlagos sír e régióban, a középső vaskorban, nem példa nélküli, hogy egy temetőn belül néhány temetkezés mellékletszáma magasan felülmúlja a többiét.⁸² Az áldozati vagy kincsegyüttesek hiánya és az égési nyomok jelenléte miatt valószínűbbnek tűnik az a lehetőség, hogy sírmellékletekként határozható meg a Mezőzombor-Békás-éren talált leletek.

⁷²GOLEĆ et al. 2018, 51, 53.

⁷³TERŽAN 1990, 183; KEMENCZEI 1996, 471–476.

⁷⁴PATAY 1987.

⁷⁵ČAMBAL–MAKAROVÁ 2020.

⁷⁶ČAMBAL–MAKAROVÁ 2020, 221, Fig. 7.

⁷⁷NAGY et al. 2012, 6. t. 1–4.

⁷⁸Egy harmadik, még közöletlen együttes sorolható a középső vaskorhoz, amely az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézetének és a Hermann Ottó Múzeum munkatársai és a velük tartó önkéntes fémkeresősök kutatása során került elő Cserépfalu-Mészterőrl.

⁷⁹BAKAY 1971, 20–21, Fig. 4, 6.

⁸⁰MIROŠŠAYOVÁ 1980.

⁸¹PÁRDUCZ 1973, 53; CHOCHOROWSKI 1985, 136; KEMENCZEI 2009, 29–34; KOZUBOVÁ 2013, 207; KOZUBOVÁ 2019, 141–142.

⁸²Ilyenre példa a Vekerzug-kultúra északkeleti lelőhelyeiről Tiszavasvári-Csárdapart 32. sírja (KEMENCZEI 2009, 155, Taf. 119, 15, 18–22; Taf. 120), valamint Ždaňa/Hernádsadány 5/05-ös sírja (MIROŠŠAYOVÁ 2015 80, Tab. 26, 1).

⁶⁹WESTHAUSEN 2018, 136, Fig. 2.

⁷⁰WESTHAUSEN 2018, 136–139, Fig. 11.

⁷¹WESTHAUSEN 2018, 146, Fig. 16.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Győri Károly és Molnár László régészetre vetett áldozatos munkájának köszönhető, hogy a leletek közlésre kerülhettek. Köszönettel tartozunk V. Szabó Gábornak segítségéért és tanácsaiért.

IRODALOM

ALMÁSSY, KATALIN–CSEH, JÁNOS–FODOR, LÁSZLÓ–GYUCHA, ATTILA–HAVASSY, PÉTER–B. HELLEBRANDT, MAGDOLNA–HORVÁTH, ATTILA–HORVÁTH M., ATTILA–ISTVÁNOVITS, ESZTER–KEMENCZEI, TIBOR–KULCSÁR, VALÉRIA–M. NEPPER, ILONA–SCHOLTZ, RÓBERT–SZÉNÁSZKY, JÚLIA–VÁRADI, ADÉL

2001 Katalógus. In: Havassy, P. (szerk.): Hatalmasok viadalokban. Az Alföld szkíta kora (Sie sind in Kämpfen siegreich. Das Zeitalter der Skythen in der Tiefebene). Gyulai katalógusok 10. Gyula, 129–185.

АНДРИХ, СВЕТЛАНА–ТОЩЕВ, ГЕНАДИ

1999 Могильник Мамай-Гора. Книга 1 (Burial Ground Mamay-Gora. Book 1). Запорожье.

ВАКАЙ, КОРНÉЛ

1971 Scythian Rattles in the Carpathian Basin and their Eastern Connections. Budapest.

БАНДРИВСКИЙ, МИКОЛА С.

2005 Подільсько-Карпатський тип кінської упряжі VII ст. до н.э (Podil-Carpathian Type of Harness from 7th c. BC). Археологія Київ 4, 90–93.

BECK, CURT W.–SPRINCZ EMMA

1981 A szegedi Móra Ferenc Múzeum bronzkori borostyánkő gyöngyeinek eredete (The origin of the Bronze Age amber in the Móra Ferenc Múzeum). Archaeologiai Értesítő 108, 206–210.

БОТТЫÁN, ÁRPÁД

1955 Szkíták a magyar Alföldön. RégFüz 1. Budapest.

СНОЧОРОВСКИ, ЯН

1985 Die Vekerzug Kultur. Charakteristik der Funde. Warszawa–Kraków.

СНУТРАЧЕК, МИЛОСЛАВ–СНУТРАЧЕК, ОНДРЕЈ–ЕГГ, МАРКУС–ДЖОН, ЯН–КЫСЕЛÝ, РЕНÉ–МИХАЛЕК, ЯН–СТРАНСКÁ, ПЕТРА

2018 Späthallstatt-zeitliches Fürstengrab von Rovná in Südböhmen. Symbolische Kunstform der Elite 6./5. Jahr. v. Chr., ihre Inspiration und Funktion. In: Bogusław, G.–Grossman, A.–Piotrowski, W. (Hrsg.): Inspiracje i Funkcje Sztuki Pradziejowej i Wczesnośredniowiecznej. Biskopin–Wrocław, 283–321.

ЇАМБАЛ, РАДОСЛАВ–МАКАРОВА, ЕРИКА

2020 Hallstatt hoards from the Molpír hillfort in Smolenice. Zborník SNM 114 – Archeológia 30, 205–229.

CSALOG, ZSOLT–KISFALUDI, JÚLIA

1985 Skythenzeitliches Gräberfeld in Törökszentmiklós–Surján–Újtelep. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 37, 307–344.

ДОБИАТ, КЛАУС

1982 Menschendarstellungen auf ostalpinen Hallstattkeramik. Eine Bestandsaufnahme. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 34, 279–322.

DULAR, JANEZ

2003 Halštatske nekropole Dolenjske (Die hallstattzeitlichen Nekropolen in Dolenjsko). Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 6. Ljubljana. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610502944>

DUŠEK, MIKULAS–DUŠEK, SIGRID

1995 Smolenice-Molpír. Befestigter Fürstensitz der Hallstattzeit II. Materialia Archaeologica Slovaca 13. Nitra.

FEKETE, MÁRIA

1973 Der Hortfund von Kisravazd. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 25, 341–358.

1985 Rettungsgrabung früheisenzeitlicher Hügelgräber in Vas-keresztes. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 37, 33–78.

FERENCZI, ŠTEFAN

1965 Cimitirul „scitic” de la Ciombrud (Der „skythische” Friedhof von Ciombrud). Acta Musei Napocensis 2, 77–105.

FURMÁNEK, VÁCLAV

1980 Die Anhänger in der Slowakei. Prähistorische Bronzefunde XI/3. München.

GALLUS, SÁNDOR–HORVÁTH, TIBOR

1939 Un peuple cavalier préscythique en Hongrie: travaux archéologiques du premier âge du fer et leurs relations avec l’Eurasie (A legrégebb lovassnép Magyarországon; korai vaskorból való régészeti hagyatéka és eurázsiai kapcsolatai). Dissertationes Pannonicae II/9. Budapest.

GAVRANOVIĆ, MARIO

2011a Die Spätbronze- und Früheisenzeit in Bosnien. Teil 1. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 195. Berlin.

2011b Die Spätbronze- und Früheisenzeit in Bosnien. Teil 2. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 195. Berlin.

GOLEĆ, MARTIN–KOS, PETR

2020 The Hallstatt hoard of Roštín “Vlčák”, Kroměříž district (CZ). In: Čižmář, I.–Čižmářová, H.–Humpolová, A. (eds): Jantarová stezka v proměnách času. Brno, 71–87.

GOLEĆ, MARTIN–FOJTÍK, PAVEL–RYBÁŘOVÁ, KLÁRA

2018 Halštatský depot z Podomí – Zajbotu, okr. Vyškov (Hallstatt Hoard From Podomí – Zajbot, Vyškov District). Pravěk NŘ 26, 39–54.

HAMPEL, JÓZSEF

1894 A nemzeti múzeumi régiséggtár gyarapodása. Archaeologiai Értesítő 14, 261–271.

B. HELLEBRANDT, MAGDOLNA

2001 A szkíta kultúra emléke az Alföld és a Hegyvidék találkozásánál. In: Havassy, P. (szerk.): Hatalmasok viadalokban. Az Alföld szkíta kora (Sie sind in Kämpfen siegreich. Das Zeitalter der Skythen in der Tiefebene). Gyulai katalógusok 10. Gyula, 51–67.

HEREPEY, KÁROLY

1897 A nagy-enyedi Múzeum némely régiségeiről. Archaeologiai Értesítő 17, 63–68.

HOREDТ, KURT

1953 Cercetările arheologice din regiunea Hoghiz-Ugra și Teiuș. Materiale și cercetări arheologice 1, 785–815.

IAROSLAVSCHI, EUGEN

1973 Un depozit de bronzuri de la Drencova. (jud. Caraș-Severin) (Un dépôt de bronzes de Drencova – département Caraș-Severin). Banatica 2, 79–84.

KEMENCZEI, TIBOR

1996 Zur Deutung der endbronze- und früheisenzeitlichen Depotfunde Ungarns. In: Schauer, P. (Hrsg.): Archäologische Forschungen zum Kultgeschehen in der jüngeren Bronzezeit und frühen Eisenzeit Alteuropas. Kolloquium Regensburg 1993. Regensburger Beiträge zur Prähistorischen Archäologie 2. Bonn, 451–480.

- 2000 Adatok a szkítakor kezdetének kérdéséhez az Alföldön (Beiträge zur Frage des Anfangs der Skythenzeit auf der ungarischen Tiefebene). *Folia Archaeologica* 48, 27–53.
- 2002 Beiträge zur Schmuckmode der Alföld Gruppe skythischer Prägung (Adatok a szkíta jellegű Alföld-csoport ékszerdivatjához). *Folia Archaeologica* 49–50, 29–77.
- 2009 Studien zu den Denkmälern skytisch geprägter Alföld Gruppe. *Inventaria Praehistorica Hungariae* 12. Budapest.
- KILIAN, KLAUS
1975 Fibeln in Thessalien von der mykenischen bis zur archaischen Zeit. *Prähistorische Bronzefunde* XIV/2. München.
- KLOCHKO, LUBOV S.
1997 Scythian Metal Neck Jewelry. *Folia Praehistorica Posnaniensia* 8, 99–120.
- 2009 Amber in Garments of Populations of Scythia (Ways and Forms of Reception). *Baltic-Pontic Studies* 14, 415–438.
- KOS, PETR
2004 Pohřby žen z doby halštatské v Modřicích u Brna. In: Chvojka, O. (Hrsg.): *Popelnicová pole a doba halštatská. Příspěvky z VIII. konference, České Budějovice 22.–24. 9. 2004. Archeologické výzkumy v jižních Čechách Supplementum 1. České Budějovice, 271–292.*
- KOZUBOVÁ, ANITA
2013 Pohrebiská vekerzugskej kultúry v Chotíne na juhozápadnom Slovensku (Die Gräberfelder der Vekerzug-Kultur in Chotin in der Südwestslowakei). *Dissertationes archaeologicae Bratislavenses* 1. Bratislava.
- 2019 „Something happened in the east but more in the west and south.” Einige kritische Bemerkungen zu östlichen Einflüssen in der Vekerzug-kultur. *Musaica Archaeologica* 4/1, 55–185.
- KOZUBOVÁ, ANITA–SKAKOV, ALEXANDER
2015 Einige kritische Bemerkungen zur Datierung der Dolche vom Typ Posmuš und ihrer kaukasischen Parallelen. In: Szathmári, I. (Hrsg.): *An der Grenze der Bronze- und Eisenzeit. Festschrift für Tibor Kemenczei zum 75. Geburtstag.* Budapest, 301–315.
- LÁZÁR, JENŐ
1955 Hallstatt-kori tumulusok a Ság-hegy távolabbi környékéről (Hallstattzeitliche Tumuli aus der weiteren Umgebung des Ságberges, Westungarn). *Archaeologiai Értesítő* 82, 202–211.
- LOCHNER, MICHAELA
1999 Ein Schmuckdepot der Urnfelderzeit aus Thunau am Kamp, Niederösterreich. *Archaeologia Austriaca* 82–83, 181–186.
- MARIĆ, ZDRAVKO
1964 Donja Dolina. *Glasnik Arheologija* 19, 5–128.
- MARINESCU, GEORG
1984 Die jüngere hallstattzeit in Nordostsiebenbürgen. *Dacia* 27, 47–83.
- МЕЛЮКОВА, АННА И.
1979 Скифия и фракийский мир. Москва.
- METZNER-NEBELSICK, CAROLA
2002 Der „Thrako-Kimmerische” Formenkreis aus der Sicht der Urnenfelder- und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien. *Vorgeschichtliche Forschungen* 23. Rhaden/Westf.
- MIROŠŠAYOVÁ, ELENA
1980 Depot Ťelených predmetov z Nižná Myšľa (Depot von Eisengegenständen aus Nižná Myšľa). *Slovenská Archeológia* 28/2, 383–394.
- 2015 Pohrebisko v Ťdani. v kontexte vyvoja severného Potisia v dobe halštatskej. *Archaeologica Slovaca Monographiae Studia* 24. Nitra.
- MIROVÁ, ZUZANA–GOLEĆ, MARTIN
2018 Hallstatt Magnate Graves from Brno-Holásky 1 and 2 in the Central European Context. *Archaeologiae Regionalis Fontes* 13. Olomuc.
- MITHAY, SÁNDOR
1980 A vaszari koravaskori temető és telephely (Gräberfeld und Siedlung von Vaszar aus der Früheisenzeit). *Archaeologiai Értesítő* 107, 53–78.
- МОГИЛОВ, ОЛЕКСАНДР Д.
2008 Спорядження коня скіфської доби у Лісостепу Східної Європи. Київ–Кам’янець Подільський.
- MOZSOLICS, AMÁLIA
1942 A magyarkeresztési (Vas megyei) bronzlelet (Die Bronzefund von Magyarkeresztés Kom. Vas). *Archaeologiai Értesítő* 3, 155–161.
- MÜLLER, SEBASTIAN
2012 Smolenice-Molpír, Sered’ und Ratkovce. Studien zu Siedlung der frühen Eisenzeit in der Südwestslowakei. Teil 1. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie* 220. Bonn.
- NAGY, MARCELLA–SÜMEGI, PÁL–PERSAIS, GERGŐ–GULYÁS, SÁNDOR–TÖRŐCSIK, TÜNDE
2012 Vaskori bronzkincs Ikervár határában. Megjegyzések a hallstatt kori kultuszélet rekonstruálásához a régészeti és természettudományos vizsgálatok tükrében (Eisenzeitlicher Bronzeschatzfund in der Nähe von Ikervár. Kommentare zu der Rekonstruktion des kultischen Lebens zur Hallstatt-Periode im Spiegel archäologischer und naturwissenschaftlicher Untersuchungen). *Savaria* 35, 99–133.
- M. NEPPER, ILONA
1968 Szkíta kori leletek a Déri Múzeumból (Adatközlés) (Scythian Finds in the Déri Museum (Publication of data)). *A debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1966–1967*, 53–65.
- PÁRDUCZ, MIHÁLY
1952 Le cimetière hallstattien de Szentés-Vekerzug. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 2, 143–172, 402–428.
- 1965 Graves from the Scythian Age at Ártánd (county Hajdú-Bihar). *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 17, 137–231, 417–446.
- 1966 The Scythian Age cemetery at Tápiószéle. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 18, 35–91, 345–408.
- 1973 Probleme der Skythenzeit im Karpatenbecken. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 25, 27–63.
- PARZINGER, HERMANN–NEKVASIL, JINDRA–BARTH, FRITZ ECKART
1995 Die Býčí skála-Höhle. Ein hallstattzeitlicher Höhlenopferplatz in Mähren. *Römisch-Germanische Forschungen* 54, Mainz.
- PATAY, PÁL
1955 Szkíta leletek a nógrádi dombvidéken. *Folia Archaeologica* 7, 61–74, 332–336.
- 1961 Az alsótelekesi vaskori temető (Cimitière de l’âge du fer à Alsótelekes). *Folia Archaeologica* 13, 27–50, 323–329.
- 1962 Újabb ásatások az alsótelekesi vaskori temetőben (Nouvelles fouilles au cimetière de l’âge du fer à Alsótelekes). *Folia Archaeologica* 14, 13–21.
- 1987 Einige Worte über die Zisten von Kurd (Néhány szó a kurdi cisztákról). *Folia Archaeologica* 38, 129–140.
- PATAY, PÁL–B. KISS, ZSUZSA
2002 Az Alsótelekes-Dolinkai szkítakori temető közöletlen sírjai (az 1962. és 1964. évi feltárás eredményei) (Die unpublizierten Gräber des skythenzeitlichen Gräberfeldes von Alsótelekes-Dolinka [Die Ergebnisse der Freilegungen der Jahre 1962 und 1964]). *Folia Archaeologica* 49–50, 79–141.
- PATEK, ERZSÉBET
1968 Die Urnfelderkultur in Transdanubien. *Archaeologia Hungarica* 44. Budapest.
- 1981 Die Anfänge der Siedlung und des Gräberfeldes von Sopron-Burgstall. In: Eibner, C.–Eibner, A. (Hrsg.): *Die Hallstattkultur. Bericht über das Symposium in Steyr 1980 aus Anlaß der Internationalen Ausstellung des Landes Oberösterreich.* Linz, 93–136.

- 1990 A Szabó János Győző által feltárt „preszkíta” síranyag. A Füzesabony-Mezőcsát típusú temetkezések újabb emlékei Heves megyében (Die von János Győző Szabó freigelegten „preskythischen” Grabfunde. Die neueren Denkmäler der Bestattungen des Typ Füzesabony Mezőcsát im Komitat Heves). *Agria – Az Egri Múzeum Évkönyve* 25–26, 61–118.
- 1993 Westungarn in der Hallstattzeit. *Acta Humaniora* 7. Weinheim.
- ПЕТРЕНКО, ВЛАДИМИРОВА Г.
1978 Украшения Скифии VII – III вв. до н. э. Свод археологический источников Д1-4. Москва.
- POMBERGER, BEATE MARIA–GRÖMER, KARINA–MÜHLHANS, JÖRG–TOPA, DAN
2020 Schlitzbommel und Anhänger – Klingender Trachtschmuck aus der Býčí skála-Höhle bei Brünn. *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 150, 215–242.
- POPESCU, EMILIA–VULPE, ALEXANDRU
1982 Nouvelles découvertes du type ferigile. *Dacia* 26, 77–114.
- PRÜSSING, GERLINDE
1991 Die Bronzegefäße in Österreich. *Prähistorische Bronzefunde* II/5. Stuttgart.
- PUSZTAI, TAMÁS
2008 232. Mezőzombor, Békás-ér. In: Kisfaludi, J. (ed.): *Régészeti kutatások Magyarországon 2007 (Archaeological Investigations in Hungary 2007)*, Budapest, 247.
- РЯБКОВА, ТАТЬЯНА
2005 Образы звериного стиля в эпоху скифской архаики. *Археологический сборник Государственного Эрмитажа* 37, 42–67.
- REBAY, KATHARINA
2002 Die hallstattzeitliche Grabhügelgruppe von Zagersdorf im Bürgerland. *Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Bürgerland* 107. Eisenstadt.
- REINECKE, PÁL
1897 Magyarországi skytha régiségek. *Archaeologiai Értesítő* 17, 1–27.
- ROSKA, MÁRTON
1913 Skytha sírok Piskiről. *Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából* 4, 233–243.
- SIEGFRIED-WEISS, ANITA
1979 Der Ostalpenraum in der Hallstattzeit und seine Beziehungen zum Mittelmeergebiet. *Hamburger Beiträge zur Archäologie* 6. Hamburg.
- SPRINCZ, EMMA
1993 Veneter – Skyten – Bernsteinhandel. In: Beck, C. W.–Bouzek, J. (eds): *Amber in Archaeology*. Praha, 179–186.
- STAHL, CHRISTA
2006 Mitteleuropäische Bernsteinfunde von der Frühbronze- bis zur Frühlatènezeit. Ihre Verbreitung, Formgebung, Zeitstellung und Herkunft. *Würzburger Studien zur Sprache und Kultur* 9. Dettelbach.
- STIBBE, CONRAD M.
2004 Eine Bronzhydria mit menschlichen Protomen (Protomédíszes bronzhydria) *Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts* 101, 31–55, 145–158.
- TERŽAN, BIBA
1990 Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem (The Early Iron Age in Slovenian Styria). *Katalogi in monografije* 25. Ljubljana.
- TÓTH, FARKAS MÁRTON
2012 Korai szkítakori sírok Dédestapolcsány–Verebce-tető lelőhelyen (Early Scythian Age Graves at the site of Dédestapolcsány–Verebce-tető [NE Hungary]). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 51, 63–91.
- TRUHELKA, ČIRO
1904 Der vorgeschichtliche Pfahlbau im Savebette bei Donja Dolina (Bezirk Bosnich-Gradiška). *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina* 9. Wien.
- URSUȚIU, ADRIAN–URÁK, MALVINKA
2017 Iron Age girl in a Bronze Age pit? A child burial of the Ciumbrud cultural group from Orosia (Marosoroszi), Mureș County. In: Gogâltan, F.–Ailincăi, S.-C. (eds): *Settlements of Life and Death. Studies from Prehistory to Middle Ages. Proceedings of an International Colloquium Tulcea, 25th-28th of May 2016*. Cluj-Napoca, 255–272.
- V. VADÁSZ, ÉVA
1983 Előzetes jelentés egy koravaskori halomsír feltárásáról Süttön (Vorbericht über die Erschließung eines früheisenzeitlichen Hügels in Süttő). *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, 17–54.
- VASILIEV, VALENTIN
1980 *Sciții agatârși pe teritoriul României*. Cluj-Napoca 1980.
- VASILIEV, VALENTIN–ZRINYI, ANDREI
1974 Necropola scitică de la Ozd (Das skythische Gräberfeld von Ozd [Bez. Mureș]). *File de Istorie* 3, 89–137.
- VULPE, ALEXANDRU
1967 *Necropola hallstattiana de la Ferigile – Monografie Arheologica*. Biblioteca de Arheologie 11. Bucuresti.
- WESTHAUSEN, IMKE
2018 Early Iron Age hoards between Brittany and the Carpathian Basin – a preliminary review. *Archaeologica Hereditas* 13, 135–148.

A Middle Iron Age assemblage of finds from Mezőzombor, NE Hungary

Péter Mogyorós – Gábor Bakos

In the autumn of 2018, a Middle Iron Age assemblage made out of bronze finds, iron fragments and amber beads had been found in Mezőzombor-Békás-ér in the northern part of the Great Hungarian Plain (Figs 1–2). The artefacts were scattered in a 5 m² area between the depths of 0–25 cm. The original context of the objects is uncertain, it had been disturbed by ploughing.

Among the different type of objects in the assemblage some have analogies in this region, these are the bronze rings with eyelets, the open-ended circular jewellery with conical ends, the star shaped bronze button and the amber beads. Other types, such as the twisted neckring with eyelet, the bronze rings with extensions and the perforated bronze discs were so far extremely rare or unknown from the Middle Iron Age of eastern Hungarian area. The bronze pendant with the cattle heads and the small iron rod has no exact analogy. There is also a small button among the presented finds, but it was not uncovered together with the other artefacts (Fig. 2, 5).

The twisted neckrings with eyelets were popular during the Urnfield period of Central Europe, during the Hallstatt period their numbers had dropped in the Carpathian Basin (Fig. 2, 2). In East Hungary from the 7th century BC the wearing of neckrings was not common at all. In the Balkan during the 7–6th centuries BC this type was still frequent. In the steppes these appear later in the 6–4th centuries BC. Typologically the closest analogy to the neckring of Mezőzombor is known from the cemetery of Ciunbrud, both of these have similar widening ends.

The open-ended circular jewellery with conical ends were usual grave accessories of the Ciunbrud group's burials between the middle of the 7th century BC and the middle of the 6th century BC (Fig. 2, 3). From here the wearing of this type spread to the East Hungarian sites of the Vekerzug culture and to the Early Iron Age cemetery of Donja Dolina, later from the 6th century BC these also appeared in the forest steppe region. According to the context of the analogies from Transylvania and Donja Dolina this type can be interpreted as earrings or maybe hairrings. In the forest steppe the representatives of the conical ended jewellery appears as arm-rings. In the sites of the Vekerzug culture these finds came from cremation burials so their wearing context is unknown. Judging by its diameter the one from Mezőzombor can be interpreted as an earring.

Star shaped buttons decorated with concentric circles were extremely rare finds of the Carpathian Basin (Fig. 2, 4). So far, the dateable analogies are known from the middle of the 7th century BC and the middle of the 6th century BC. Some researchers interpreted this type as horse equipment others rather believed it to be belt or scabbard fittings. Jud-

ing by the finds from Grave 7 in Teiuş and Grave 6 in Budeşti-Fînaţe the latter statement is more acceptable.

Bronze rings with eyelets appear most frequently in the sites of the Vekerzug culture and the Ciunbrud group (Fig. 2, 6–9; Fig. 3, 3). These could also be find in the West Podolian group, the Ferigile culture and also on some sites west from the Vekerzug culture. This type can be dated to the 7–5th centuries BC. Some archaeologists think of these finds as horse equipment others as pendants or clothing decorations. Judging by the finds of Grave 34 in Törökszentmiklós-Surján-Újtelep and Grave 3 Budeşti-Fînaţe the latter interpretation is more acceptable.

Rare finds are the bronze rings with extensions on their sides (Fig. 2, 10–13; Fig. 3, 1–2). These can be dated to the Hallstatt period. Their analogies can be found in Transylvania in the Balkan and even in Thessaly. In the case of this there are also researchers who interpret these artefacts as horse equipment and others who see them as part of the clothing. There are not many burials where the exact context is known, but judging by the find from Grave 6 in Ozd again the latter explanation is more certain.

Analogies of the perforated bronze discs with a handle are known from Moravia, the eastern parts of the Alps and the western half of the Carpathian Basin during the Urnfield and Hallstatt periods (Fig. 2, 14–19). These are interpreted as pendants. There are some occurrences east from the sites of the Urnfield and then later Hallstatt cultures, similarly to the discs in Mezőzombor these are missing any handles too. Judging by the finds of grave 10 in Donja Dolina, Greda des Mato Petrović sen and Grave 3 in Budeşti-Fînaţe this type can be classified as clothing decorations on the chest.

The bronze pendant with the cattle heads and the small iron rod between them has no exact analogies (Fig. 2, 1; Fig. 4). Looking at its appearance it can be seen similar to the bronze pendant from Grave 3 in Budeşti-Fînaţe, both seem to be assembled by bronze rings with eyelets. However, that find is also unique. The depiction of cattle is not at all common in the eastern part of the Carpathian Basin during the Early and Middle Iron Age, it is rather more frequent west from the Great Hungarian Plain in the sites of the Hallstatt culture. Another unique element of the pendant from Mezőzombor is the fact that amber beads were all over it when the assemblage was uncovered (Fig. 2, 22). It is possible to assume that these beads decorated the pendant.

The assemblage can be dated to the second half of the 7th century and the first half of the 6th century BC, this is the period when the early sites of the Vekerzug culture were present in the region. The conical ended earrings, the bronze rings with eyelets and the star shaped buttons did not appeared in the Great Hungarian Plain before the second half

of the 7th century. The other end of this interval is not that certain, it is determined by the star shaped button, however this type does not have a high dating value due to it having only a few analogies.

According to the analogies of all the different type of artefacts in the assemblage these can be interpreted as clothing decorations. Judging by the signs of wear on the finds it is clear that these originally were not made to be buried.

Since the original context of assemblage is unknown it cannot be certainly established if the artefacts were buried as a hoard or as grave accessories. Hoards made out of metal

jewelleries and clothing decorations occurred in the sites of the Eastern Hallstatt culture in Moravia and the western part of the Carpathian Basin. But hoards are not characteristic to the eastern part of the Carpathian Basin in the 7th and 6th centuries BC.

On most of the artefacts in the assemblage of Mezőzombor burn signs could have been observed. This can be the result of cremation burials; this rite was frequent during the Middle Iron Age in the region. Judging by the burn signs and the lack of hoards in the East Carpathian Basin it is possible to assume that the finds in Mezőzombor were grave goods.

Open Access. A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)

